

Rijswijk.

Den 23^{en} Augustus 1898 bezocht ik deze gemeente; ik liet mij halen aan het hotel van 't Rodel te Gouinchem door een rijtuig van Sprengers uit Steenwijk. - Met de boot voer ik over naar Woudrichem; van daar reed ik naar Rijswijk; vervolgens naar Giesfen; waarna ik langs denzelfden weg, dien ik gekomen was, naar Gouinchem terugkeerde.

Op het Gemeenschuis vond ik den burgemeester met den wethouder Smits; de wethouder in 't Veld was ziek. -

Op mijne audientie verscheen niemand. -

Van D. en W. vernam ik, dat de Heer Tulleken uit Nijmegen ambachtsheer is van Rijswijk. -

De burgemeester van Ouwkerk is de derde van Ouwkerk (het derde geslacht), die burgemeester van Rijswijk is. Hij is liberaal (ik meen, dat hij vrijmetselaar is); de heele gemeente is fijn orthodox. Hij schijnt mij een ruw, lastig heer, die niet gemakkelijk is voor de eenvoudige boeren van Rijswijk. - Hij bewoont eene heerenhuizing, het "Slot" genaamd; hij is gehuwd met eene Arnhemse jufvrouw, die meende Westerveld te kennen, en Voorburg voor Westerveld aanzag.

Hij ging bij den burgemeester ontbijten (brood en koffie); hij had, naar ik meen, zeer tegen mijne komst opgezien, na de verschillende quaesties, welke ik vroeger met hem gehad had, - o. a. de onderwijzers vacature te Giesfen en te Rijswijk. -

De toestand van de armen schijnt te Rijswijk zeer voldoende; er zijn daar twee diaconien, die beide over voldoende fondsen beschikken; de gemeente behoeft nooit bij te springen.

Administratie van den ontvanger. Onder gezegeld hulpregister wordt het schoolgeld collectief geboekt.

Administratie ter secretarie. Er zijn geen notulen der vergaderingen van D. en W.! Er is zelfs geen presentielijst der vergaderingen van D. en W.!!

Bij het alphabetisch ingerichte bevolkingregister ontbrak het huizenregister.

Den 26 Mei 1902 kwamen ik weer in de gemeente. Ik reed van Gouinchem via het veer te Steenwijk naar Werkendam; daarna naar Woudrichem en vervolgens naar Rijswijk; om ver.

Rijswijk.

volgens v. d. Sleerwijk naar Groningen terug te keeren. Wethouder in 't Veld' is nog steeds ziek; hij heeft kammer in zijn mond en zal het wel niet lang meer maken. —

Het moreel van de bevolking is maar zoo zoo; er traant bijna nooit een meisje, dat niet vooraf bevrucht is; maar er blijft nooit een zwanger meisje zitten. —

Rijswijk, met zijn prachtige grasvelden, behft een arme bevolking; op een 5 of 6 tal baeren met ^{behoort} alles ^{tot de} arbeidende klasse. De velden behoren ^{voor een groot gedeelte} aan de P. Scheers, gedeeltelijk aan Tulleken, heiden te Nynkegen; verder aan andere uitwaaende eigenaars, als v. d. Calff (uit Sijnaard), de Vaeyer en de Wekker (uit Andel).

Gemeente behoeft niet heel veel wegen te onderhouden; met 1000 l³ quint per jaar heeft men genoeg; f. 200 de l³ op de laaswal; dan nog f. 40 voor oprijden op den weg. —

De zoogen. paardenspaden voldoen best; de waarde daarvan zal f. 60 de l³ kosten.

Gemeente doctor is doctor van Giesberck uit Woudrichem; maar die valt niet in de smaak, ook niet van de niet behalenden. Men loopt naar Dr van Torenbergen. —

Er was eerbijds geen algemeene begraafplaats; dat is nu veranderd, dat er overal een zoodanige maek zijn, ten dreef de kerchelijke gemeente naar begraafplaats aan de gemeente over. Dat was goedkoop, voor de kerchelijke gemeente, die zich op die wijze van het onderhouden ontlast. Het kan dat gerust doen, omdat allen in Rijswijk van één kerchelijke kleur zijn; er is daar slechts één Kroonsche huishouder (in Giesberck en Andel zijn heel geen Kroonsche). —

De burgemeester deelde mij mede, dat de school klein werd en vroeg mijn steun, om een buitengewone Rijks subsidie te verkrijgen bij den bouw van een nieuwe school. Ik ging met hem naar het bestaande schoolgebouw, waarvan ik had gezien, dat het klein is voor de 90 kinderen, die er in maekten. Menig er geen ruimte is, daar, buitendijks, om de localiteit te vergruuten door bijbouw van een loekal.

Op mijnne audientie verscheen niemand.

De burgemeester wist het zoo te overtuigen, dat ik met hem naar zijn woning, het slot, maek. Zijne vrouw zat me

Rijswijk.

daar op te wachten; paesmooi omgezeten; ik maek er een vleeschpostje gebruiken en een glas port drinken. —

Den 17 April 1906 kwam ik weer in Rijswijk; van uit Groningen had ik eerst Giesberck bezocht; vervolgens Rijswijk en toen Woudrichem; van daar keerde ik naar Groningen (hotel van Andel) terug. —

Ik had in den brief, waarin ik mijn bezoch van Giesberck aankondigde, gezegd, dat men niet ^{voor} een ontbijt voor mij moest zorgen; desmistog en Stokmote had van Ammerlaan: dat doet gedaan; echter niet in Giesberck, maar in Rijswijk, waar hij woont! Van Giesberck komende reed ik — omdat ik wist dat de jechter niet af kon — direct naar de woning van den burgemeester; een eenvoudige dejeuner stond daar klaar; het was voldoende, dat ik een uur te laat kwam op de secretarie van Rijswijk, en later op die van Woudrichem; het leugte hermes des een kerche meer, dat die dejeuner mijn heele dagverdeling in de waken steuren, en daarom absoluut vermeden maekten worden!

Het den burgemeester ging ik de nieuwe school kijken, waarvan de gemeente een extra recht subsidie kreeg van f. 11.550! — De heele bouw + de grond kostte ongeveer f. 20.000; de gemeente betaalde daarin f. 2.500. — Op het Raadhuis vond ik den 06 jarigen wethouder Smits, benevens den wethouder Verschoor, een broer van den voormaligen wethouder Verschoor uit Dreefen, die failliet ging en daardoor zijn raadszetel verloor.

Dr van Torenbergen verhuisde van Woudrichem naar Stavel in het Haringvliet; diens opvolger, dr Giesberck te Woudrichem, werd onder juist dezelfde voorwaarden als weleer dr v. Torenbergen, belast met de geneeskundige armenpraktijk van Rijswijk.

Onderbreiding der leerplichtwet komt niet voor; procesverbaal behoeft deswege niet te worden opgemaakt.

Het herhalingsonderwijs valt naegal in den smaak; tijdens den afgevoeren cursus werd het de hwaalf leerlingen traumer gevolgd.

De stand der mindere klasse is beter dan vroeger; vooral door dat ze met hare producten (— vooral aardappelen) de goede markten te 't Gosh, 't Brecht en Amsterdam haekten. In down door de besprekenhand overbodig maekten. — De winkelening heeft weinig meer te beklagen; ontvanger Spruike uit Woudrichem haekte weleer nog drie karren laden, waarvan alle

Rijswijk.

winkels in Rijswijk worden dood gemaakt. —

Den 31 maart 1910 kwam ik weer in Rijswijk. Ik was ~~toen~~ van Groningen gekomen; bezocht vervolgens Humberk; en reed toen over Heilkerke en Dunsen ~~na~~ over het Capelsche weer naar Alth station Capelle, alwaar ik den trein nam naar Waalwijk. —

De gezondheids commissie te Kleesden heeft twee door haar gesoc. baricadeerde deskundigen, een te Kleesden en een te Steenwijk. Deze han. den toezicht bij den bouw van woningen, dat aan de eischen der bouwverordening voldaan wordt. Het gemeentebestuur bemoeit er zich heelmant ^{meer} niet ^{meer}, wanneer de plannen tot bouw afge. bouw eenmaal zijn goedgekeurd. —

Men gevoelt niets van het streven van het woningtoezicht, om een groote drinkwaterleiding aan te leggen, welke alle gemeenten in het Noord Westen van de provincie vult drinkwater moet voorzien; dat drinkwater is niet zoo breed noodig; veel meer noodzakelijk zou het zijn, dat alom voldoende genes- en verlossende hulp kon verschaft worden; daar aan is grote behoefte.

Gemeente verkeert in groote moeilijkheden, door dat Rijsk subsidie onderwijs voor 1907 en 1908 verloren ging, en er grote koers bedraagt, dat het subsidie voor 1909 ook niet uitbetaald wordt. Aan burgemeester geraden, persoonlijk zijn zaak in den Haag te gaan bepleiten; hem te verstaan gegeven, dat ik wel bereid was, persoonlijk over deze zaak aan Willemslandsche zaken te gaan spreken, wanneer dat, na des burgemeesters bezoek, nabij noodig zijn mocht. —

De aanloop plaats aan de Abt, langs de rivier de Llaas, voldoet aan een groote behoefte, niet alleen van Rijswijk, maar ook van de menschen, die dieper, dan Rijswijk zich uitbreidt, het land in wonen. — De aanloop plaats met veer wordt goed bediend, en kost niet veel; de kosten van aanwien enz. worden door de be. problemen stoomboot ondernemingen vergoed.

Het blijft den arbeiders over het algemeen goed gaan; de menschen zijn eenvoudig gebleven, en kunnen zich daardoor over het algemeen beter redden. — Ook de winkeliers klagen niet.

Er bestaat in Rijswijk alleen een algemeene begraafplaats; met den burgemeester daar even gaand kijken, in verband

Rijswijk.

met het voornemen, om die wat op te hoogen, en om er voor een hek op steenen voet langs te plaatsen, ter vervanging van een zeer onvoeglijke groene heg, waarvan de gaten met pikkelstrakel zijn dicht gemaakt. —
Wethouder Smits is thans 91 jaar; hij is vrij wel aan het verkind. scken.

Den 9 augustus 1915 kwam ik weer in Rijs. wijk; per bus was ik langs den provinciellen weg, in anderhalf uur van den Bosch naar 't Es. kenham gereden. — Van daar ging ik over den Llaasdijk (achter Woudrichem in) naar Rijs. wijk. — Later ging ik van daar over den dijk langs Ljesse motor land; daar den dijk af, en land op den Biesheuvel naar Ebben. —

Sinds de mobilisatie wordt het auto verkeer over den dijk bevestigd. Waarschijnlijk zullen in der sreek menschen en paarden niet zoo veel aan de auto's overleven, dat deze dijk ook na de mobi. lisatie voor het auto verkeer gesloten blijft. —

Burgemeester ^{van der Schans} ~~Berlemans~~ is sinds ^{aan half jaar} ~~aan half jaar~~ in functie; hij is kevers tot gemeente secretaris benoemd. Hij is nog ongehuwd, en woont ten huize van uitbrouwer Verschoor. — Er valt om trent hem nog niet veel te zeggen; veel viel het mij op, dat, in tegenstelling met vroeger, met. houter Verschoor thans een vrij hoog woord voerde. —

De bekende van den vroegeren burgemeester is op. het slot "blijven wonen. Zij mocht veel verdriet hebben van hare kinderen; een zoon, die met groote geldelijke opofferingen naar Indië werd gezonden, bleef daar slechts tien dagen, en kwam toen weer naar Holland terug. Zijn moeder heeft de deur thans voorgoed voor hem gesloten: voor korten tijd kwam hij hij met. houter Verschoor bedelen om een boterham!

Het drinkwater moet redelijk zijn; nu Rijswijk

Rijswijk.

tijdens de mobilisatie zoo sterk met militairen bezet is, vooral het water van wege de militairen of nederlandsche dienst ondersoekt; verbod om het te gebruiken was niet noodig.

80% der arbeiders waren in eijgen woningen; een 20 tal moet buiten de gemeente het brood gaan verdienen (Biesbosch, Hapelermeermeer, Dijk en land).

Den 11 Augustus 1919 bezocht ik per auto van uit Waalwijk de gemeenten Duesen, Rijswijk en Kleusden. De ingezetenen gaauw sterke mede met de heersende democratische richting. Drie raadsleden werden uitgeworpen en vervangen door den brievenpaarder (arbeiders partij), door een arbeider-kooiman, en door een polderwerker (S. D. A. B.; bolschevist).

Er is een tekort aan woningen; voorloopig deed men daar aan nog niets. Sterke aangedrongen op mederwerking tot verbetering.

ten veldewachter voor Rijswijk en Giespen; loonement f. 445. Veel te weinig; men belooft ^{nu} dat in verbetering te brengen.

Den loonarbeider verdient f. 2.00 per dag. Lijden armbesturen beschikken slechts over geringe fondsen.

Het markten van aardappelen te 's Bosch. Ukecht en Amstel. dan is veel minder geworden; er worden minder aardappelen verbouwd.

Distributiebedrijf kostte jaarlijks van f. 2.25 tot f. 2.75 per hoofd.

Het drinkwater laat nog steeds veel te wenschen over; de menschen moeten veelal oppervlaktewater drinken.

Familie van oud-burgemeester van Oudekerk woont nog steeds op „het slot“; de menschen schijnen er erg hard voor te zitten; een zoon is volonair tek secretaris.

Burgemeester van der Schans woont nog ten huize van wethouder Verschoor; hij wil gaauw komen, en is in onderhandeling over den aankoop van „het slot“ = huis met 1/2 H. A. Boompgaard, waarvoor f. 25.000 geraagd wordt.

Rijswijk.

Er wordt weinig misbruik gemaakt van sterken drank; veel arbeiders moeten buiten de gemeente gaan werken, vooral in den Biesbosch.

Lijden herhalings- landbouw- of tuinbouw onderwijs; daarvoor is geen belangstelling te waken.

Situatie van de gemeente zijn zeer zorg eischend.

Men hoort zeer op aansluiting van Rijswijk aan den lokaal spoorweg.

Den 6^{den} Augustus 1923 bezocht ik Rijswijk en Waalwijk.

Drie noodwoningen (3 x f. 600) gebouwd; een woning werd gebouwd met Rijkspremie (f. 1200) bleef verschat van f. 2000 kwam een woning volgens de landarbeiderswet tot stand.

Geen woningnood. — Maar bijna alle huizen lijken zijn gedwongen; daardoor komt het nog al eens voor, dat er geen woning te krijgen is, tegen den tijd, dat men kunnen gaat, en moeten de jong gebouwen dan nog wel eens bij huize respectievelijk ouders eenigen tijd blijven inwonen.

De woningen zijn te klein, dan dat daarin twee gezinnen zouden kunnen wonen. — Sinds de mobilisatie is de moraliteit sterk achter uit gegaan.

De nieuwe Raad bestaat uit 4 antirevolutionairen en 3 Christ. Historischen. Vermoedelijk blijven de 2 wethouders, hoewel ze beiden anti-revolutionair zijn.

De warenkeuringdienst is nuttig, vooral voor de melk als voor de goederen in de winkels. Men respoort onder Breda.

Veel werkloosheid; het grootste aantal in den afgesloopen winter was 61. —

De belastingen zijn zeer zwaar. Wanneer Rijswijk en Giespen vereenigd worden, dan stelt wethouder Westerkamp de vlag uit! hij is - met f. 6000. — de hoopst aangesloofte

Rijswijk.

In de plaatselijke inkomsten belasting.
Men hoort onder den verkering Almerik; men zou
er gaarne onder uit. Over den reverts koopmans
die f 3000 tractement heeft, is men slechts te
spreken!

Gemeentelijke besit is $5\frac{1}{2}$ H. A. groot, waarvan 1
H. A. water; het braekt in 1922 ± f 972. op. —

Rijswijk heeft met Giesfen samen eimen veld-
wachter.

Electriciteits bedrijf gaat slecht. De berekeningen
van de Drem cracht het vermaedelijk stroom
verbruik door 70 lichtpunten komen helemaal
niet uit.

Twee diverse autobus diensten voorzien zeer
goed in de verkeers behoeften. —

Bij de laatste Raadsverkiezing verkregen de
socialisten 29 stemmen, de communisten 1 stem.

De weduwe van Ouwkerk is overleden; het
slotje verkocht; enkele van hare kinderen
kwamen goed terecht.

Rijswijk.